IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI TIZIMINI INSTITUTSIONAL RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Muxtorov Suxrob Axrorqul o‘g‘li

O‘zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: mukhtorovsukhrob0021@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tadqiqotda davlat budjeti xarajatlari hajmining ortib borishi, natijadorlikka yo‘naltirilgan budjetlashtirish, xavflarni boshqarish, ichki audit va tashqi audit institutlarining o‘zaro hamkorligi moliyaviy nazorat samaradorligini oshirishning asosiy omillari sifatida tahlil qilinadi. Shuningdek, so‘nggi normativ-huquqiy hujjatlar, 2024–2026-yillar budjet ko‘rsatkichlari va xalqaro tajriba asosida davlat moliyaviy nazoratini raqamlashtirish, audit tavsiyalari ijrosini monitoring qilish hamda nazorat organlari vakolatlarini muvofiqlashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: davlat moliyaviy nazorati, institutsional rivojlanish, Hisob palatasi, ichki audit, tashqi audit, budjet intizomi, xavflarni boshqarish, raqamlashtirish, davlat auditi, moliyaviy shaffoflik.

Abstract: This article examines the institutional development of the public financial control system in the Republic of Uzbekistan. The study analyzes the growth of state budget expenditures, performance-based budgeting, risk management, and cooperation between internal and external audit institutions as key factors for improving financial control. Based on recent legal reforms, budget indicators for 2024–2026 and international practice, the paper develops proposals for digitalization of public financial control, monitoring of audit recommendations and coordination of control bodies.

Keywords: public financial control, institutional development, Chamber of Accounts, internal audit, external audit, budget discipline, risk management, digitalization, public audit, financial transparency.

Kirish

Bugungi kunda davlat moliyaviy nazorati davlat resurslaridan qonuniy, maqsadli, tejamkor va natijador foydalanishni ta’minlaydigan muhim boshqaruv institutlaridan biri hisoblanadi. Davlat budjeti xarajatlari hajmining yil sayin ortib borishi, davlat dasturlari va ijtimoiy majburiyatlarning kengayishi nazorat tizimining institutsional jihatdan mustahkam bo‘lishini talab etmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda davlat moliyaviy nazorati tizimini takomillashtirish bo‘yicha muhim islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 2022-yilda davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish doirasida Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi tashkil etildi. 2024-yilda budjet mablag‘laridan foydalanish ustidan moliyaviy nazoratni kuchaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilandi. 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasi esa moliyaviy hisobot, davlat moliyaviy statistikasi, ichki nazorat va audit jarayonlarini zamonaviy talablar asosida rivojlantirishni nazarda tutadi.

Davlat budjeti xarajatlari 2024-yilda 310,9 trln so‘mni tashkil etgani, 2025-yilda 344,6 trln so‘m, 2026-yilda esa 384,9 trln so‘m miqdorida rejalashtirilgani moliyaviy nazorat tizimining ahamiyatini yanada oshiradi. Mablag‘lar hajmi oshgani sari nazoratning faqat tekshiruvga asoslangan shakli yetarli bo‘lmaydi; u xavflarni oldindan aniqlash, tahliliy monitoring, natijadorlik auditi va raqamli nazorat vositalari bilan to‘ldirilishi zarur.

Ushbu maqolaning maqsadi O‘zbekiston Respublikasida davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlarini aniqlash, mavjud muammolarni tahlil qilish hamda nazorat tizimining samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi

Davlat moliyaviy nazorati va davlat auditi masalalari xalqaro amaliyotda shaffoflik, hisobdorlik, korrupsiyaning oldini olish va davlat xarajatlari samaradorligini oshirish bilan bog‘liq holda o‘rganiladi. INTOSAI standartlarida oliy audit institutlari mustaqilligi, audit xulosalarining ochiqligi va tavsiyalar ijrosini ta’minlash davlat moliyaviy boshqaruvining muhim elementi sifatida ko‘rsatiladi.

Ilmiy adabiyotlarda ichki audit, tashqi audit va moliyaviy nazoratning institutsional mustaqilligi moliyaviy hisobdorlikni kuchaytirishi ta’kidlanadi. Masalan, davlat sektorida ichki auditning samaradorligi auditorlar mustaqilligi, rahbariyat qo‘llab-quvvatlashi, malakali kadrlar va ichki nazorat tizimining sifatiga bog‘liq ekani qayd etilgan (Middin va boshq., 2024; Msindwana va Ngwakwe, 2022).

Raqamli moliyaviy axborot tizimlari ham nazorat institutlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlarda integratsiyalashgan moliyaviy boshqaruv axborot tizimlari audit uchun ishonchli ma’lumotlar bazasini yaratishi, shaffoflikni oshirishi va moliyaviy xatolarni erta aniqlashga yordam berishi qayd etiladi (Nhial va boshq., 2025; Karagül va Selimoğlu, 2025).

Shuningdek, davlat sektorida audit sifatining oshishi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi va ichki nazorat samaradorligini kuchaytiradi. Bu esa institutsional rivojlanishning faqat tashkiliy tuzilma emas, balki vakolat, malaka, axborot tizimi va natijaga yo‘naltirilgan boshqaruv mexanizmlarini qamrab olishini anglatadi (Nugrahanti va boshq., 2023).

Asosiy va tahliliy qism

Davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirish, avvalo, nazorat subyektlari o‘rtasidagi vakolatlar chegarasini aniq belgilashni talab qiladi. Hisob palatasi tashqi davlat auditi instituti sifatida davlat budjeti va davlat dasturlari ijrosi ustidan parlament va jamoatchilik oldida hisobdorlikni ta’minlaydi. Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi esa budjet intizomi, noqonuniy xarajatlar va moliyaviy qoidabuzarliklarning oldini olishda muhim o‘rin tutadi. Vazirlik va idoralardagi ichki audit xizmatlari esa tashkilot ichida risklarni baholash, ichki nazorat va boshqaruv jarayonlarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Amaliyotda ushbu institutlar faoliyatining bir-birini takrorlashi, audit tavsiyalarining ijrosi bo‘yicha yagona monitoring mexanizmi yetarli darajada ishlamasligi, nazorat tadbirlarining ko‘proq aniqlangan kamchiliklarni qayd etishga qaratilishi tizim samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli institutsional rivojlanishning asosiy sharti — tashqi audit, moliyaviy nazorat va ichki audit o‘rtasida yagona axborot almashinuvi va metodologik muvofiqlikni yaratishdir.

2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasida davlat moliyaviy statistikasi va hisobotlarini axborot tizimlari orqali tayyorlash, xalqaro standartlarga yaqinlashtirish hamda davlat moliyasi bo‘yicha ma’lumotlarning sifatini oshirish vazifalari belgilangan. Bu moliyaviy nazorat tizimining institutsional rivojlanishida raqamli infratuzilma markaziy o‘rin tutishini ko‘rsatadi.

Quyidagi jadvalda davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirishning asosiy yo‘nalishlari, mavjud xavflar va kutilayotgan natijalar umumlashtirilgan.

Bundan tashqari, davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatida zamonaviy risklarni boshqarish yondashuvlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, nazorat tadbirlarini rejalashtirishda byudjet mablag‘larining hajmi, davlat xaridlari ulushi, avvalgi tekshiruvlarda aniqlangan kamchiliklar hamda korrupsiyaviy xavf omillarini inobatga olish nazorat samaradorligini oshiradi. Riskga asoslangan nazorat tizimi moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish ustidan monitoringni kuchaytirib, qonunbuzilishlarning oldini olishga xizmat qiladi.

Shuningdek, davlat moliyaviy nazorati tizimining institutsional rivojlanishida kadrlar salohiyatini mustahkamlash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Nazorat organlari xodimlarining xalqaro audit standartlari, raqamli texnologiyalar, ma’lumotlar tahlili va davlat moliyasini boshqarish bo‘yicha malakasini muntazam oshirib borish nazorat sifati va samaradorligini ta’minlaydi. Natijada davlat moliyaviy nazorati organlarining professional salohiyati kuchayib, byudjet mablag‘laridan foydalanishda shaffoflik, hisobdorlik va moliyaviy intizom darajasi yanada oshadi.

1-jadval

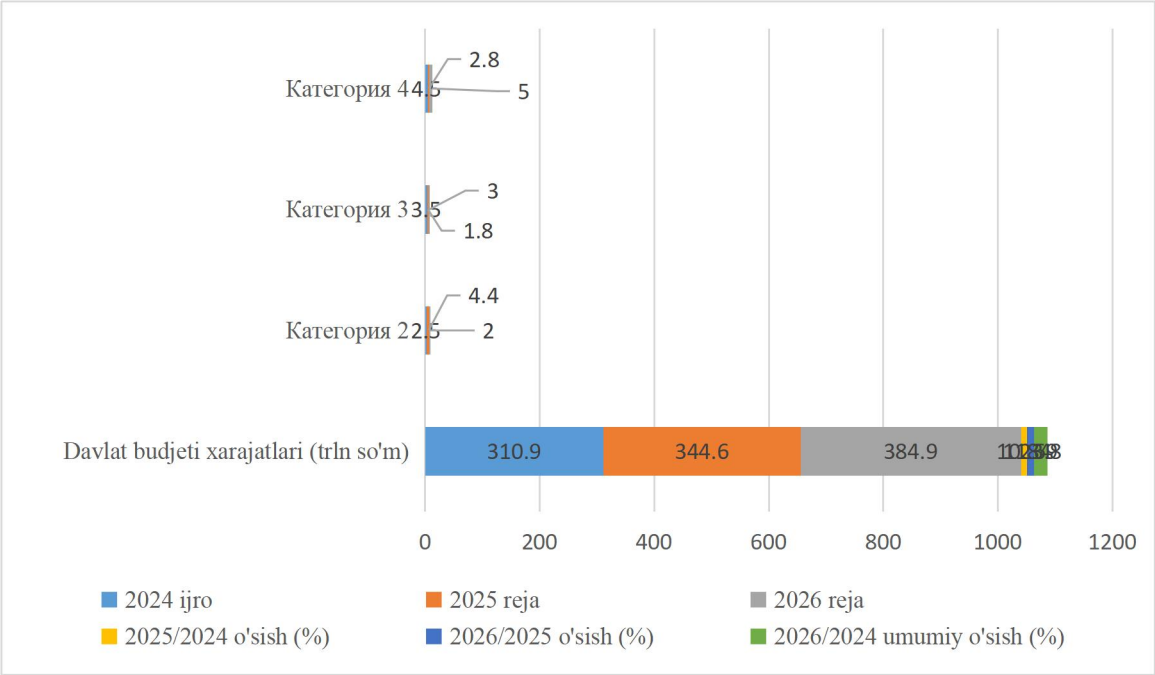
Davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirish yo‘nalishlari

Yo‘nalish	Bajariladigan ishlar	Asosiy xavf	Kutilayotgan natija
Vakolatlarni aniqlashtirish	Hisob palatasi, Inspeksiya va ichki audit funksiyalarini aniq ajratish	Tekshiruvlarning takrorlanishi	Muvofiqlashgan nazorat tizimi
Riskga asoslangan nazorat	Yuqori xavfli xarajatlar, xaridlar va subsidiyalarni ustuvor tekshirish	Muhim qoidabuzarliklar kech aniqlanishi	Nazorat resurslaridan samarali foydalanish
Raqamlashtirish	Budjet, g‘azna, xarid va audit ma’lumotlarini integratsiya qilish	Ma’lumotlarning tarqoq yuritilishi	Tezkor monitoring va shaffof hisobot
Tavsiyalar ijrosi	Audit xulosalari bo‘yicha yagona monitoring yuritish	Kamchiliklarning takrorlanishi	Moliyaviy intizom kuchayishi
Kadrlar salohiyati	Auditorlarni xalqaro standartlar va IT-audit bo‘yicha o‘qitish	Malaka yetishmasligi	Audit sifati va amaliy tavsiyalar oshishi

Manba: *muallif tomonidan normativ-huquqiy hujjatlar, davlat moliyasini boshqarish strategiyasi va xalqaro audit standartlari asosida tuzilgan.*

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, institutsional rivojlanish faqat yangi organ tashkil etish bilan cheklanmaydi. U vakolatlar muvozanati, riskga asoslangan rejalashtirish, raqamli axborot almashinuvi, tavsiyalar ijrosining nazorati va kadrlar salohiyatini birgalikda rivojlantirishni talab qiladi.

Davlat budjeti xarajatlarining o‘sishi nazorat organlari oldida yanada katta mas’uliyat yuklaydi. 2024-yilda davlat budjeti xarajatlari 310,9 trln so‘m bo‘lgan bo‘lsa, 2025-yilda 344,6 trln so‘m, 2026-yilda 384,9 trln so‘m miqdorida rejalashtirilgan. Demak, uch yil ichida nazorat qilinadigan budjet resurslari hajmi sezilarli darajada oshmoqda.

1-rasm. Davlat budjeti xarajatlari dinamikasi, trln so‘m

Manba: *Iqtisodiyot va moliya vazirligi budjet ma’lumotlari hamda 2026-yil uchun Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonun ko‘rsatkichlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.*

Ushbu ko‘rsatkichlar davlat moliyaviy nazoratining profilaktik va tahliliy funksiyalarini kuchaytirish zarurligini anglatadi. An’anaviy tekshiruvlar ko‘pincha mablag‘ sarflangandan keyin kamchilikni aniqlaydi. Institutsional rivojlangan tizim esa xavfni mablag‘ ajratish, shartnoma tuzish va to‘lov amalga oshirish bosqichlaridayoq aniqlashi kerak.

Moliyaviy nazoratni takomillashtirishda xavflarni boshqarish qo‘mitalarining faoliyati muhim ahamiyatga ega. 2025-yildan boshlab vazirlik va idoralar, mahalliy hokimliklar hamda davlat ulushi yuqori bo‘lgan yirik tashkilotlarda xavflarni boshqarish mexanizmlarini joriy etish moliyaviy nazoratni profilaktik bosqichga olib chiqadi. Bunda ichki audit xizmatlari xavflar reyestrini yuritish, nazorat muhiti va boshqaruv qarorlarini baholash orqali muhim axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Institutsional rivojlanishning yana bir yo‘nalishi — davlat moliyaviy nazorati natijalarining ochiqligini ta’minlashdir. Audit natijalari va tavsiyalarining umumlashtirilgan shaklda e’lon qilinishi jamoatchilik nazoratini kuchaytiradi, budjet mablag‘laridan foydalanishda mas’uliyatni oshiradi va korrupsion xavflarni kamaytiradi. Shu bilan birga, maxfiy yoki xizmat ma’lumotlariga oid cheklovlar qonunchilik talablari asosida saqlanishi lozim.

Raqamlashtirish orqali nazorat tadbirlarini avtomatlashtirish davlat moliyaviy nazorati tizimini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqadi. Elektron budjet, g‘azna, davlat xaridlari, soliq va buxgalteriya ma’lumotlari yagona tahliliy platformada bog‘lansa, nazorat organlari xarajatlarning odatiy bo‘lmagan dinamikasi, shubhali shartnomalar, takroriy qoidabuzarliklar va limitdan oshish holatlarini tezkor aniqlashi mumkin.

Shu bilan birga, raqamli nazorat tizimlari faqat texnik vosita sifatida qaralmasligi kerak. Ularning samaradorligi ma’lumot sifati, xodimlarning tahliliy ko‘nikmasi, audit metodologiyasi va rahbariyatning tavsiyalarni bajarishga bo‘lgan mas’uliyatiga bog‘liq. Shu sababli institutsional rivojlanishning har bir bosqichi normativ asos, kadrlar salohiyati va axborot tizimlarini uyg‘un rivojlantirish bilan olib borilishi lozim.

Takliflar:

1. Davlat moliyaviy nazorati organlari, Hisob palatasi va ichki audit xizmatlari o‘rtasida yagona metodologik yondashuv va axborot almashinuvi platformasini shakllantirish zarur.

2. Nazorat tadbirlarini rejalashtirishda riskga asoslangan tanlov tizimini keng joriy etish lozim. Bunda budjet hajmi, xaridlar ulushi, oldingi qoidabuzarliklar va ijtimoiy ahamiyat mezonlari asosiy indikator bo‘lishi kerak.

3. Audit tavsiyalarining ijrosini onlayn monitoring qilish, har bir tavsiya bo‘yicha mas’ul ijrochi, muddat va natijani qayd etuvchi yagona elektron reyestr yaratish maqsadga muvofiq.

4. Davlat moliyaviy nazorati xodimlari uchun IT-audit, ma’lumotlar tahlili, davlat xaridlari auditi va samaradorlik auditi bo‘yicha uzluksiz malaka oshirish tizimini yo‘lga qo‘yish kerak.

5. Moliyaviy nazorat natijalarining ochiqligini oshirish uchun umumlashtirilgan audit hisobotlari, aniqlangan tizimli muammolar va bajarilgan tavsiyalar bo‘yicha jamoatchilikka tushunarli ma’lumotlar e’lon qilib borilishi lozim.

Xulosa

Davlat moliyaviy nazorati tizimini institutsional rivojlantirish O‘zbekiston davlat moliyasini boshqarish tizimining barqarorligi, shaffofligi va natijadorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Budjet xarajatlari hajmining ortib borishi, davlat dasturlari ko‘lamining kengayishi va moliyaviy xavflarning murakkablashuvi nazorat tizimini zamonaviy talablar asosida qayta tashkil etishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, samarali davlat moliyaviy nazorati tizimi mustaqil audit institutlari, aniq vakolatlar, riskga asoslangan rejalashtirish, raqamli axborot almashinuvi, malakali kadrlar va tavsiyalar ijrosining qat’iy monitoringiga tayangan holda shakllanadi. Mazkur yo‘nalishlarning izchil amalga oshirilishi budjet intizomini mustahkamlash, davlat mablag‘laridan oqilona foydalanish va jamoatchilik ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 14-fevraldagi PQ-128-son qarori. O‘zbekiston Respublikasi Davlat budjeti xarajatlarining samaradorligini yanada oshirish va davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish to‘g‘risida. – Toshkent, 2022.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 24-martdagi 129-son qarori. Moliya vazirligi huzuridagi Davlat moliyaviy nazorati inspeksiyasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. – Toshkent, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 10-iyuldagi PF-100-son farmoni. Budjet mablag‘laridan foydalanish ustidan moliyaviy nazoratni kuchaytirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. – Toshkent, 2024.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 8-apreldagi 210-son qarori. 2025–2030-yillarda davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida. – Toshkent, 2025.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 29-apreldagi 279-son qarori. Davlat moliyasi sohasida xavflarni boshqarish tizimini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. – Toshkent, 2025.
6. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. 2025-yil uchun Budjetnoma. – Toshkent, 2024.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2026-yil uchun Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonuni. – Toshkent, 2025.
8. INTOSAI. Principles and Guidelines for Public Sector Auditing. – Vienna, 2019.
9. World Bank. Public Financial Management and Internal Audit Guidance. – Washington D.C.

10. Middin M., Nirwana N., Haliah H. The Role of Internal Audit in Maintaining Financial Accountability and Transparency in Government Agencies // Formosa Journal of Multidisciplinary Research. – 2024.
11. Msindwana M.C., Ngwakwe C. Internal Audit Effectiveness and Financial Accountability in the Provincial Treasuries of South Africa // International Journal of Economics and Financial Issues. – 2022.
12. Nhial A.M., Shiku U.O., Siwale J.S. Impact of Integrated Financial Management Information System on Internal Audit Practice // International Journal of Finance. – 2025.
13. Karagül A.A., Selimoğlu S. Smart audit practices in sustainable internal audit for government // EDPACS. – 2025.
14. Nugrahanti T., Sudarmanto E., Andani M., Judijanto L. The Effect of Audit Quality, Auditor Independence, and Financial Reporting Transparency on Internal Control Effectiveness // West Science Accounting and Finance. – 2023.